

**Karolinska
Institutet**

Tandvård till papperslösa

Vad säger lagen och hur fungerar det i praktiken?

Idakajsa Sand
Institutionen för odontologi
Karolinska Institutet
Huddinge

Lena Karlsson
Handledare
Leg. Tandhygienist
Institutionen för odontologi
Karolinska Institutet
Huddinge

Tandvård till papperslösa

Vad säger lagen och hur fungerar det i praktiken?

Idakajsa Sand
Institutionen för odontologi
Karolinska Institutet
Huddinge

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att belysa och diskutera den problematik som finns kring tandvård till papperslösa. Uppsatsen är tänkt att ge läsaren en uppfattning om vad lagen säger om papperslösas rättigheter till tandvård, hur detta praktiseras i vårt samhälle samt vilka åsikter som finns i frågan. För att kartlägga detta har lagtext och artiklar studerats, intervjuer genomförts med; en tandläkare som erbjuder papperslösa tandvård, en person som jobbar med dessa frågor på landstingsnivå och en papperslös. Utöver detta har alla landsting och riksdagspartier fått svara på frågor via e-mail och några har även kontaktats på telefon. En observation har gjorts på en Folktandvårdsklinik i samband med att ett papperslöst barn sökte akut tandvård. Resultatet visar att det enda egentliga hindret för en papperslös att få tandvård, vare sig de söker akut eller för fullständig behandling, bör vara om de inte har möjlighet att betala för den. Så är dock inte fallet, utan de papperslösa möter på problem på flera olika stadier vid behov av tandvård, där okunskap både hos vårdgivare och patient samt rädsla för att bli angiven är två av de största problemen. I många landsting är det också oklart vilken typ av tandvård en papperslös är berättigad till. Det har också framkommit att problematiken kring sjukvård respektive tandvård till papperslösa skiljer sig åt, i det att sjukvården är kraftigt subventionerad för den som ingår i den svenska sjukförsäkringen, medan tandvården till största del bekostas av patienten själv.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställning.....	4
1.3 Avgränsningar och definitioner.....	4
2. Metod och material.....	5
3. Resultat.....	8
3.1 Lagtext och konventioner	8
3.1.1 Lagtexter och förordningar.....	8
3.1.2 Konventioner.....	9
3.2 Gällande regler kring subventionerad tandvård	9
3.3 Landstingen	10
3.4 De politiska partierna	13
3.5 Aktuella åsikter och debatt	16
3.5.1 Paul Hunt.....	16
3.5.2 Rätt till vård-initiativet	17
3.5.3 SVT ”Debatt”	17
3.5.4 Läkartidningen	17
3.6 Intervjuer	18
3.6.1 Carin Klefbom.....	18
3.6.2 Lena Sahlberg.....	19
3.6.3 Manuel.....	20
3.7 Akuttid på Folktandvården.....	21
4. Diskussion	21
5. Referenser.....	25

1. Introduktion

1.1 Bakgrund

Tillgång till god tandvård är en självklarhet för de allra flesta i Sverige. Tandvårdslagen slår fast att målet för tandvården i Sverige är ”*en tandvård på lika villkor för hela befolkningen*” (1). Alla barn och ungdomar i Sverige erbjuds gratis tandvård till och med det år de fyller 19 år. Därefter omfattas alla invånare i Sverige som är över 20 år av ett tandvårdsstöd (2) som inkluderar ett allmänt tandvårdsbidrag, som är olika stort beroende på ålder, samt ett högkostnadsskydd som täcker av regeringen prioriterad och kostnadseffektiv behandling.

Att ha tillgång till denna subventionerade tandvård är dock inte en självklarhet för alla som vistas i Sverige. Idag lever ett okänt antal personer utan legal status i Sverige. De kallas för papperslösa, gömda, irreguljära migranter eller illegala invandrare. Det finns många olika anledningar till att man bor i Sverige utan legal status. Till exempel kan man ha kommit hit för att arbeta utan tillstånd då det i hemlandet inte finns tillräckligt med jobb, och de jobb som finns är så lågavlönade att de inte går att försörja sin familj på. Andra orsaker kan vara att man kommit hit med ett giltigt visum och att man stannat kvar sedan det gått ut, eller att man stannar kvar efter avslag på asylansökan. Ytterligare en grupp av papperslösa är de som fallit offer för trafficking. Exakt hur många människor som ingår i den här gruppen är av naturliga skäl okänd, men Socialstyrelsen hänvisar i en rapport (3) till migrationsforskaren Jonas Widgren som uppskattade antalet till 20 000 under 2003-2004 och det är troligt att det är ännu fler idag och att gruppen växer stadigt. År 2007 överlämnade Migrationsverket drygt 6 000 ärenden till polisen för verkställan av avvisning. Av dem verkställdes 960 (4). Många väljer alltså att stanna kvar i Sverige som gömda, hellre än att återvända till sitt hemland. Dessa papperslösa människor är således begränsade vid alla de tillfällen man använder sitt personnummer som till exempel vid jobbsökan, bankärenden och vid behov av vård och tandvård.

Papperslösa är på inget sätt en homogen grupp. Det de har gemensamt är att de befinner sig i Sverige utan legal status, men sedan kan skillnaderna vara stora. Det finns dock vissa erfarenheter många papperslösa har gemensamt. Kristina Mattsson beskriver i sin bok ”De papperslösa och de aningslösa” hur livet som papperslös kan te sig och vad man kan få möta när man lever utan legal status i Sverige (5). Den bild hon målar upp utifrån sina många intervjuer med papperslösa visar på människor som ofta lever utsatta och blir utnyttjade på både arbetsmarknaden och bostadsmarknaden; många jobbar inom städ-, restaurang- och byggbranschen eller med hushållsnära tjänster. Författaren berättar att de allra flesta jobbar svart med en timpenning som kan röra sig mellan 30 och 60 kr i timmen, eller mer om man har tur. Som papperslös och svartarbetare saknar man alla de rättigheter en ”vanlig” anställd har. En svartarbetare kan jobba utan skyddsanordningar eller nödvändiga skyddskläder, utan försäkring och förväntas inte sällan jobba långt mer än de fyrtio timmar per vecka som är lagstadgat. En papperslös vuxen har heller inte tillgång till samma subventionerade vård som svenska medborgare. För att beskriva hur en papperslös upplever tillgången till vård använder Mattsson bland annat en rapport från Läkare Utan Gränser (6). Rapporten från 2005 bygger på enkäter gjorda hos 102 gömda och visar att två tredjedelar av de migranter som kommer till Sverige upplever att deras fysiska och psykiska hälsa försämrats under deras tid som gömda. Psykisk press under asylprocessen och svag socioekonomisk ställning påverkar allmäntillståndet. Dessutom uppgav 82 % att de upplevt direkta eller indirekta hinder för att få eller söka vård, till exempel kan de ha blivit nekade vård (direkt hinder) eller känt rädsla för att söka vård ifall de skulle bli anmälda till polisen (indirekt hinder). Sammantaget beskriver

Mattson en grupp människor som ofta lever under svåra omständigheter och med få rättigheter.

Det har förekommit mycket debatt i politiken och i medier om vilken vård papperslösa ska erbjudas och hur det ska fungera med till exempel betalning. Ett antal landsting har beslutat att ge papperslösa samma rätt till vård som ”vanliga” medborgare, men regeringen har fortfarande inte stiftat någon lag som reglerar vård för papperslösa och man har inte ens påbörjat en utredning. Anledningen är att man inte kan enas om direktiv för en sådan utredning (7). Under tiden växer antalet papperslösa och den enda vård många har att tillgå är på olika center där vårdpersonal på sin fritid hjälper papperslösa, ofta med små resurser. När det gäller sjukvård har en del sådana center upprättats, medan tandvården inte har nått dit.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att belysa och diskutera den problematik som finns kring tandvård till papperslösa. Dessutom ämnar uppsatsen till att lyfta frågan till diskussion och ställningstagande bland oss studenter som snart kommer att möta dessa människor i vår yrkesverksamhet och då måste ta ställning till hur vi vill bemöta dem.

De frågeställningar som uppsatsen är tänkt att svara på är; vad lagen säger om tandvård till papperslösa, hur det fungerar i de olika landstingen, vad riksdagspartierna anser om frågan, hur debatten i media har gått i frågan om tandvård till papperslösa, men även vård i allmänhet, samt hur tandvård till papperslösa upplevs ur vårdgivar- och patientperspektiv.

Eftersom jag själv bor i ett invandrartätt område och på min fritid ofta stöter på papperslösa är denna fråga viktig för mig. Det är få av de papperslösa som vet hur de skulle handla i en situation där de behöver hälso- eller tandvård, och vid ett tillfälle då en av dem jag känner frågat mig om hjälp angående en protes som frakturerat har jag inte vetat vart man kan vända sig. Deras berättelser om de problem de möter när de har behov av vård har påverkat mig och väckt både intresse för och frågor kring ämnet. Jag skriver denna uppsats för att frågan om vård - och i detta fall särskilt tandvård - till papperslösa är en angelägen fråga som politiker på riks- och landstingsnivå bör ta på allvar. Dessutom behöver det bli tydligt för vårdpersonal och papperslösa vilka riktlinjer som gäller i vårdsituationer.

1.3 Avgränsningar och definitioner

I arbetet med denna uppsats har endast ett fåtal intervjuer genomförts. Detta beror till största del på svårigheter att hitta tandvårdspersonal med kunskap och erfarenhet av tandvård till papperslösa, men begränsas även av uppsatsens omfattning och tillgång till tid. Fokus i uppsatsen har varit att få en översikt av hur tandvård till papperslösa fungerar och inte att genom kvalitativ metod undersöka upplevelser av tandvård till papperslösa ur ett vårdgivar- och patientperspektiv.

När det gäller medial debatt kring tandvård till papperslösa har jag inte funnit mycket. Förutom i Tandläkartidningen där man skrivit lite om detta, har debatten till allra största delen handlat om vård i allmänhet. Därför har jag i avsnittet 3.5 om den aktuella debatten valt att lyfta fram den bredare debatten om hälso- och sjukvård, då många paralleller finns.

Med papperslös menas här en person som vistas i ett land utan legal status. Rent praktiskt saknar dessa personer de fyra sista siffrorna i personnumret. Detta inkluderar personer som sökt asyl, fått avslag och stannat kvar i Sverige, personer som kommit hit med giltigt visum men stannat kvar sedan visumet gått ut och personer som kommit till Sverige och undgått att

registreras vid gränsen. Man kan göra skillnader på olika typer av papperslösa, till exempel finns det de som sökt asyl och fått avslag men ändå stannat kvar. Denna grupp kallas ofta gömda flyktingar. Även de som kommit till Sverige med någon typ av visum men stannat kvar efter att visumet gått ut kallas gömda. Det finns också de som kommit till Sverige för att arbeta utan arbetstillstånd och som aldrig sökt asyl, vilka kan kallas irreguljära migranter. Dessutom finns det de som fallit offer för trafficking, och som av naturliga skäl inte finns dokumenterade i Sverige. I denna uppsats används ordet papperslösa för att beteckna alla dessa grupper av människor som befinner sig i Sverige utan legal status.

2. Metod och material

För att få en övergripande inblick i de papperslösas situation i Sverige idag användes Kristina Mattssons bok ”De papperslösa och de aningslösa” (5). Boken berör ämnet i allmänhet, med särskilt fokus på arbetsituationen för de papperslösa, men tar också upp tillgången till vård. I boken fanns användbara referenser och hänvisningar till organisationer som jobbar med vård till papperslösa.

För att få reda på vad tandvårdslagen och andra relevanta lagar och förordningar säger användes Svensk Författningssamling på Sveriges riksdags hemsida (8) där alla gällande lagar och förordningar finns tillgängliga. De internationella konventioner som Sverige har undertecknat kunde nås genom Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter (9).

För att få en uppfattning om praxis i de olika landstingen skickades via e-mail ett frågeformulär till Folktandvårdens huvudkontor inom respektive landsting med följande frågor:

1. Hur ställer ni er till tandvård för vuxna papperslösa personer?
2. Vem bestämmer om dessa ska erbjudas tandvård eller inte?
3. Hur gör ni om någon utan personnummer dyker upp i väntrummet hos er för akut tandvård?
4. Om patienten i fråga 3 erbjuds vård, vad kostar det då för patienten?

Frågorna skickades till alla 20 landsting plus en kommun. Dessa är; Blekinge, Dalarna, Gävleborg, Halland, Jämtland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg, Norrbotten, Skåne, Stockholm, Sörmland, Uppsala, Värmland, Västmanland, Västerbotten, Västernorrland, Västra Götaland, Örebro och Östergötland. Frågorna skickades även till Hälso- och sjukvårdsförvaltningen i Gotlands kommun. Gotlands kommun tillhör inte ett landsting, utan då kommunens yta och folkmängd är identisk med länets fungerar kommunen som landsting, och har ansvar för sjukvård och tandvård.

Efter att ha läst igenom svaren från landstingen ville jag ställa några kompletterande frågor, och valde då att ringa till de personer som svarat på mitt e-mail ifrån landstingen i Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Detta utifrån ett antagande att det är i storstäderna som de flesta papperslösa befinner sig. Kontaktpersonen i Västra Götaland gick ej att nå. Frågorna vid samtalen med kontaktpersonerna i Stockholm och Skåne varierade något beroende på vad de svarat i det första e-målet. Det jag sökte svar på var om man som vårdgivare kan neka en papperslös patient behandling om denne kan betala för sig. Vidare ville jag få reda på hur väl informerade de enskilda klinikerna och vårdpersonalen är om de förhållningssätt till papperslösa som landstinget beslutat om, det vill säga om de föreskrifter och verkställighetsbeslut som finns också efterlevs.

Även till partiledarna för riksdagspartierna skickades ett frågeformulär via e-mail för att få en uppfattning om var de står i frågan. De partier som kontaktades är; Vänsterpartiet (v), Miljöpartiet (mp), Socialdemokraterna (s), Centerpartiet (c), Folkpartiet(fp), Kristdemokraterna (kd) och Moderaterna (m). Följande frågor ställdes:

1. Hur ställer ni er till tandvård för vuxna papperslösa personer?
2. Vem bestämmer om dessa ska erbjudas tandvård eller inte?
3. Hur anser ni att man bör handlägga en patient utan personnummer som dyker upp i väntrummet på Folktandvården för akut tandvård?

En mängd artiklar och rapporter (4, 6-7, 10-27) på ämnet om papperslösas vård- och tandvårdssituation har gått igenom för att överblicka de ståndpunkter som kommer fram i debatten. Artiklarna har mestadels funnits genom sökmotorer på Internet, men hjälp har även kommit från min handledare. Artiklarna har framför allt varit publicerade i dagstidningar samt i Läkare- och Tandläkartidningen. Då debatten om tandvård till papperslösa som enskild fråga inte har förts i någon större utsträckning har frågan om hälso- och sjukvård i allmänhet inkluderats, då frågorna relaterar till varandra.

När arbetet med intervjuerna påbörjades sökte jag först reda på vilka organisationer som ger vård åt papperslösa, för att se om någon av dessa också erbjuder tandvård. Först togs kontakt med Läkare utan gränser (28), som är en medicinsk humanitär organisation som jobbar över hela världen och även i Sverige där de bland annat driver en klinik för papperslösa. De har dock inte möjlighet att ge tandvård till papperslösa och hänvisade till Röda Korset (29) som även de jobbar med humanitärt hjälparbete över hela världen. Röda korset uppger på sin hemsida att målet med deras verksamhet är att förhindra och lindra mänskligt lidande, oavsett vem det drabbar och hur det än uppstår. De har dock inte heller någon möjlighet att erbjuda tandvård till papperslösa i Sverige utan hänvisade i sin tur vidare till Läkare i världen (30) som är en internationell humanitär hjälporganisation vars mål är alla människors lika tillgång till hälso- och sjukvård, både i Sverige och utomlands. Inte heller på Läkare i världen har man möjlighet att ge tandvård till papperslösa. De tipsade om leg tandhygienist Carin Klefbom som bara ett kort tag tidigare varit i kontakt med dem med liknande frågeställning. Klefbom arbetar på Transkulturellt centrum (31) med tandvårdsfrågor och hon är precis i slutskedet i sitt arbete med att skriva en rapport om asylsökandes och de gömdas tandvårdsbehov med fokus på barn (32). Vid kontakt med Klefbom framkom att hon är mycket insatt i papperslösas rätt till tandvård.

Transkulturellt centrum är ett kunskapscentrum i transkulturell psykiatri, asyl- och flykting sjukvård samt tandvård och ligger på Kungsholmen i Stockholm. Centret drivs av Stockholms Läns Landsting (SLL) och har funnits i 10 år. Ursprungligen startades centret för att vara behjälpliga inom psykiatrin. Uppdraget har sedan vidgats och i dagsläget anordnar man kurser och utbildningsdagar på flera olika teman, bland annat "Migration och munhälsa", "Livshistorieorienterad metodik och hälsofrämjande metoder för att möta flyktingar inom primärvården" och "Interkulturell kommunikation". Dessutom erbjuder man konsultation gällande specifika patientfall eller av mer allmän informativ karaktär. De som hör av sig är till exempel vårdpersonal, flyktinghandläggare, familjehandläggare på migrationsverket och skolpersonal, och dessa har alla möjliga frågor. Målgruppen är alla som möter papperslösa människor i sin dagliga verksamhet.

Den 4 mars 2009 ägde intervjun med Carin Klefbom rum på Transkulturellt Centrum. De frågor som vi utgick ifrån vid intervjun var följande:

1. Vad är bakgrunden till din rapport?

2. Vad är syftet/målet med rapporten?
3. På vilket sätt möter ni tandvårdspersonalen och vilka frågor möter ni hos dem?
4. Hur ser situationen ut bland de papperslösa?
 - a. Har du någon uppfattning om hur många det handlar om i SLL?
 - b. Hur många söker sig till tandvården?
 - c. Vad har de för behov?
 - d. Hur fungerar ekonomin?
5. Hur går diskussionerna i SLL kring sjuk- och tandvård för papperslösa? I några landsting har man tagit beslut om att papperslösa kan få akut vård på samma villkor som asylsökande. Vad tycker du talar för och emot?
6. Vad finns det för riktlinjer nu för hur tandvårdspersonal ska bemöta papperslösa? Behövs tydligare riktlinjer?

Jag har även intervjuat leg. tandläkare Lena Sahlberg som på frivillig basis ställer upp med att ge tandvård till papperslösa (33). Hon jobbar privat på Kristallenkliniken i Uppsala. Jag fick höra talas om Sahlberg och hennes engagemang genom hennes son som är en före detta kurskamrat. Intervjun med Lena Sahlberg ägde rum på hennes klinik den 25 mars 2009. De frågor som jag utgick ifrån vid denna intervju var:

1. Hur fick du intresset att ge tandvård till papperslösa?
2. Hur ofta och hur många patienter handlar det om?
3. Hur får patienterna tag på dig?
4. Vad är den vanligaste besöksorsaken?
5. Hur kommunicerar ni?
6. Hur gör du med journalföring?
7. Hur ser munstatus ut hos den typiska patienten?
8. Hur debiteras dessa patienter?
9. Vad har du fått för reaktioner från omgivningen inkl. kollegor?
10. Finns det något nätverk i Uppsala?
11. Har du kontakt med andra i samma vårdgivarsituation?
12. Behövs det tydligare riktlinjer för hur tandvårdspersonal ska bemöta papperslösa?

Ytterligare en intervju genomfördes, och det med Manuel, som i verkligheten heter något annat (34). Manuel är 46 år, kommer från Bolivia och befinner sig sedan två år i Sverige. Han bor just nu i lägenhet som han hyr i andra hand i en av Stockholms förorter tillsammans med sin fru och deras 5-åriga son. De har tidigare hyrt ett rum som de fått dela med andra personer och även en tid varit inneboende hos en vän. Manuel och hans familj har sökt asyl, men fått avslag och lever nu som gömda. Både Manuel och hans fru arbetar som städare och deras son har fått gå kvar på den förskola han gick på under asylprocessen. Intervjun med Manuel genomfördes den 6 april 2009 i mitt hem, och närvarande var också en gemensam vän som pratar både spanska och svenska och som agerade tolk. De frågor jag utgick ifrån vid denna intervju var följande:

1. Vet du vad papperslösa har för rätt till för sjuk- och tandvård?
2. Var har du fått informationen?
3. Vad säger man bland dina landsmän om rätten till tandvård i Sverige?
4. Vet du någonstans dit man som papperslös kan vända sig för att få sjuk- eller tandvård?
5. Har du varit i behov av tandvård sedan du kom till Sverige?
6. Vart har du då vänt dig?
7. Har du fått hjälp?
8. Vad har det kostat?

9. Hur förmedlades den kontakten?
10. Känner du någon papperslös som fått hjälp med tandvård?
11. Vad gör du om du får tandvärk?
12. Vart vänder du dig om du behöver hjälp med andra saker? / Finns det något nätverk för papperslösa?

De frågor jag i förväg skrivit ner tjänade mer som frågeguide än som ett strikt frågeschema under intervjuerna. Då jag lät intervjuerna vara ganska öppna blev de till formen mer av ett samtal vilket möjliggjorde för informanterna att själva påverka intervjun så att deras upplevelse och det som är viktigt för dem skulle kunna komma fram. Alla intervjuer spelades in och sparades på dator. Därefter lyssnade jag igenom dem noggrant och förde anteckningar samt transkriberade flera passager som var relevanta att lyfta fram i uppsatsen.

Utöver intervjuerna fick jag också möjlighet att göra en observation av hur det kan fungera när man som papperslös tvingas söka tandvård. Jag fick vid ett tillfälle möjlighet att följa med en sexårig papperslös pojke till Folktandvården. Innan själva besöket hade jag ringt till Folktandvården och frågat om de hade möjlighet att ta emot honom på en akuttid och fick då insyn i hur de hanterade ärendet med en papperslös som söker tandvård. Jag avslöjade aldrig att jag var tandläkarstudent eller att jag skrev en uppsats om tandvård till papperslösa, utan jag framstod bara som en svensktalande vän till familjen, där ingen av föräldrarna talar så mycket svenska.

3. Resultat

3.1 Lagtext och konventioner

Det finns ett antal olika lagar som reglerar vården i Sverige och som gäller för alla landsting och för alla kommuner som inte tillhör ett landsting. Utöver det kan även landsting fatta beslut om riktlinjer som gäller enbart för det enskilda landstingen, vilket redogörs för i avsnitt 3.3. På en överordnad nivå finner vi också internationella konventioner om mänskliga rättigheter som Sverige undertecknat, där rätten till vård är en av de grundläggande rättigheterna.

3.1.1 Lagtexter och förordningar

Tandvårdslagen säger som tidigare nämnts att *”Målet för tandvården är en god tandhälsa och en tandvård på lika villkor för hela befolkningen”* (1). Vidare står det i 6 § att *”Om någon som vistas i landstingskommunen utan att vara bosatt där behöver omedelbar tandvård, ska landstingskommunen erbjuda sådan tandvård”*. Liknande uttryck används om hälso- och sjukvård i hälso- och sjukvårdslagen i 2 och 4 § (35). Hur detta ska tillämpas på asylsökande med flera har länge reglerats genom en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och enligt överenskommelsen har papperslösa över 18 år tillgång till omedelbar vård, men de får själva stå för hela kostnaden. Under 2008 kom en ändring i 6 § i tandvårdslagen med anledning av den nya lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.. Tillägget lyder: *”Särskilda bestämmelser om tandvård finns i lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. Lag (2008:346)”* (1). Denna lag gjorde att det som tidigare varit praxis i och med överenskommelsen nu blev lagfäst.

Det man kan utläsa av tandvårdslagen är att även den som inte är bosatt i landstingskommunen har rätt till omedelbar tandvård. Lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. förtydligar i vilken omfattning tandvård ges åt asylsökande och andra utlänningar som vistas inom landstingen. Det framgår att när det gäller utlänningar som inte

fyllt 18 år ska landstingen erbjuda vård i samma omfattning som till dem som är bosatta inom landstinget. Detta gäller alltså även dem som är papperslösa. När det kommer till vuxna, det vill säga de som har fyllt 18 år, ska landstinget erbjuda utläningar vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning men endast åt dem som har ansökt om uppehållstillstånd, dem som har beviljats uppehållstillstånd men ej är folkbokförda i landet och åt dem som hålls i förvar. Även de som fått besked om avvisning eller utvisning har rätt till vård, men inte de som håller sig undan så att avvisningen eller utvisningen inte kan genomföras, om de har fyllt 18 år. Vuxna som är papperslösa har alltså inte rätt till samma vård som boende i Sverige eller som de som ansökt om uppehållstillstånd.

3.1.2 Konventioner

I den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter står det i artikel 12:1 att *"Konventionsstaterna erkänner rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa"* (36). Artikel 12:2d slår fast att konventionsstaterna ska göra det som är nödvändigt för att *"skapa förutsättningar som tillförsäkrar alla läkarvård och sjukhusvård i händelse av sjukdom"*. Dessa rättigheter har Sverige skrivit under på att var och en ska åtnjuta, men många menar att när det gäller papperslösa uppfyller inte Sverige sina åtaganden, något som kommer att beskrivas utförligare i avsnitt 3.5.

3.2 Gällande regler kring subventionerad tandvård

Då tandvård skiljer sig väsentligt från sjukvården när det gäller subventioner redogörs här för vilka subventioner som följer med tandvården. Den 1 juli 2008 infördes ett nytt tandvårdsstöd. Det består av två delar, ett allmänt tandvårdsbidrag och ett högkostnadsskydd. Det allmänna tandvårdsbidraget består av en så kallad tandvårdscheck på 300 kr eller 150 kr per år beroende på vilken ålder patienten har. I åldrarna 20-29 samt 75+ får man 300 kr per år och i åldern 30-74 får man 150 kr per år. Man kan spara sin check i högst två år för att vartannat år lösa in 300 kr respektive 600 kr. Den tandvård man kan använda sin tandvårdscheck till beskrivs hos Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket som följande (37):

- A. Undersökningar och utredningar
- B. Hälsofrämjande insatser
- C. Behandlingar av sjukdoms- och smärttillstånd
- D. Reparativ vård
- E. Rehabiliterande och habiliterande vård

Tandvårdsstödet omfattar alltså inte åtgärder som klassas som kosmetisk tandvård. Varje åtgärd som ingår i tandvårdsstödet har ett referenspris som är fastställt av Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket. Varje tandvårds klinik är fri att sätta sina egna priser men referenspriset fungerar som en riktlinje för vad varje enskild åtgärd kostar. Den andra delen av tandvårdsstödet, högkostnadsskyddet, är till hjälp för dem som behöver åtgärder som kostar mycket. Upp till 3000 kr får patienten själv betala, kostnader från 3001 kr till 15000 kr subventioneras med 50% och kostnader från 15001 kr subventioneras med 85%. Dessa priser är baserade på referenspriset och ersättningen ges därefter.

När vissa landsting erbjuder akut tandvård till papperslösa patienter för 50 kr utgår ingen ersättning från Försäkringskassan utan det är respektive landsting eller den enskilda kliniken som får stå för den kostnaden. I landsting där man inte har tagit detta beslut om subventionerad vård till papperslösa får patienten stå för hela kostnaden själv. Linda Henriksson jobbar på Försäkringskassans "kundservice för partner" med att via telefon svara på frågor från tandvårdspersonal angående det nya tandvårdsstödet. Vid förfrågan på telefon (38) förklarar hon att det inte utgår något tandvårdsstöd för papperslösa, men att det däremot

inte finns något annat problem med att erbjuda dessa personer tandvård. Den ekonomiska aspekten är den enda som skiljer sig åt från att ge tandvård till svenska medborgare. ”Du får ge vård till vem du vill” säger Linda Henriksson, ”det handlar ju om köp av tjänst”.

3.3 Landstingen

I tabellen nedan redovisas hur respektive landstingskommun svarade på frågeformuläret, där de ställda frågorna läses i första raden och respektive landstings svar i kolumnen under den ställda frågan. En kommun, Gotland, och tre landsting, Gävleborg, Jämtland, Kronoberg, svarade inte på e-målet.

	1. Hur ställer ni er till tandvård för vuxna papperslösa personer?	2. Vem bestämmer om dessa ska erbjudas tandvård eller inte?	3. Hur gör ni om någon utan personnummer dyker upp i väntrummet hos er för akut tandvård?	4. Om patienten i fråga 3 erbjuds vård, vad kostar det då för patienten?
Blekinge	Vi kan aldrig neka någon som är i akut behov av hjälp.	Landstinget Blekinge ska ta fram policy för hur det ska gå till när gömda flyktingar behöver akut vård.	Vi rekviderar ett tillfälligt personnr från reservnr tjänsten. De flesta patienter vet vad de heter och när de är födda.	Patienten betalar vad det kostar enligt gällande Tandvårdstaxa, 100%.
Dalarna	Vi erbjuder akut tandvård.	Respektive klinikchef.	Erbjuder tandvård via tillfälligt personnummer.	Patienten får betala 100%.
Halland	De ska erbjudas vård på samma villkor som asylsökande, det vill säga akut vård och vård som inte kan vänta.	Politiskt beslut i Landstinget Halland.	De bör ha med sig någon annan som kan legitimera sig och detta förs in i journalen.	Tror att de betalar samma summa som asylsökande, dvs. 50 kr
Jönköping	Erbjuds akut tandvård	Landstingets politiker	Berättigad vård ska ges oavsett betalformåga i ögonblicket.	Samma som asylsökande, dvs. 50 kr
Kalmar	Ingen avvisas när det gäller akut tandvård.	Alla erbjuds akut tandvård. För fullständigt omhändertagande av patienten krävs politiskt beslut, vilket inte är taget idag.	Den personen erbjuds vård.	Gällande tandvårdstaxa för landstinget. Ingen ersättning från Försäkringskassan utgår eftersom att denna person inte tillhör denna.

Norrboten	Erbjuds akut vård. Önskar de annan behandling får de betala som andra vuxna.	Verksamhetschefen tillsammans med ledningsgruppen.	De får akut tandvård oavsett om de har personnummer eller ej.	Enligt normal taxa.
Skåne	Region Skåne har nyligen tagit ett politiskt beslut om att erbjuda gömda flyktingar och papperslösa akut tandvård.	Tandvårdsnämnden i region Skåne.	Ger dem den vård de behöver.	50 kr för ett akutbesök, men deras vårdbehov går före deras betalningsförmåga.
Stockholm	Erbjuds akut tandvård.	Dokumentet ”Riktlinjer för omhändertagande av ”papperslösa eller gömda” personer på hälso- och sjukvårdsinrättningar inom Stockholms läns landsting”.	Om personen är beredd att betala får den tandvård på samma villkor som alla andra vuxna. Den som inte kan betala får hjälp med akuta besvär, tandvärk och inflammationer som påverkar deras allmäntillstånd.	Eftersom att de inte omfattas av tandvårdsstödet får de stå för hela kostnaden.
Sörmland	De får vård för sina akuta besvär på samma sätt som alla andra patienter.	Politiskt beslut.	De får hanteras via tillfälligt personnummer i systemet.	De betalar samma summa som asylsökande, dvs. 50 kr
Uppsala	Landstinget har beslutat att alla ska få nödvändig vård, oavsett betalningsförmåga.	Det gör den behandlare/klinik som de söker vård hos.	Ber patienterna legitimera sig eller om följeslagare kan intyga identiteten. Akutbehandlingar genomförs i alla fall, men inga planerade behandlingar utan leg.	Om personen är ansluten till försäkringskassan betalar man enligt tandvårdsförsäkringens regler. Annars betalar patienten 100 %.
Värmland	Vi tar emot papperslösa och gömda flyktingar och ger dem nödvändig vård.	Det har våra politiker beslutat.	Ett besök har i regel har föregåtts av en kontakt med någon som hjälper den gömda.	Vården är kostnadsfri för patienten.

Västmanland	Vi nekar aldrig en patient akut tandvård. Man får alltid hjälp med akuta besvär på någon av Folktandvårdens kliniker.	Landstingen har lagt uppdraget på Folktandvården.	Beror på vad som behöver göras, men patienten får alltid akut vård.	Patienten får betala 100%.
Västerbotten	Vi ger alla som är i behov akuttandvård.	Verksamheten, men tandvårdsledningens inriktning är att de ska erhålla akuttandvård.	Ger patient tillfälligt nummer och behandlar det akuta.	Ger patienten akuttandvård och kan inte patienten betalar så hanteras det av kliniken.
Väster-norrland	Vi utför tandvård om kölistesituationen medger detta	Respektive verksamhetsområde chef avgör.	Vi utför akut tandvård och sådan vård som inte kan anstå.	Patienten får betala vården själv enligt vår gängse prislista.
Västra Götaland	Vi avvisar inga patienter som söker tandvård hos oss.	Fastställd "Rutin för handläggning av "papperslösa" patienter och patienter med skyddad identitet"	Behandlar de akuta besvären.	50 kr
Örebro	Vi ger samma vård som till asylsökande, det vill säga akuttandvård.	Finns inget formellt beslut, men klinikchefer är uppdaterade vad gäller landstingets policy.	Patienten hänvisas till central jourklinik som är tillsagda att ta hand om vederbörande.	Patienten får en faktura skickad till uppgiven adress och den betalas oftast inte. Landstinget är medvetet om detta, och Folktandvården får en form av ersättning från Landstinget.
Östergötland	Det är tandvårdslagens 6 § som gäller och den som är i behov av omedelbar vård ska få sådan.	Tandvårdslagen §6	Tas emot enligt Tandvårdslagen §6	Gällande tandvårdstaxa för landstinget. Ingen ersättning från Försäkringskassan utgår eftersom att denna person inte tillhör denna.

3.4 De politiska partierna

Nedan redovisas svaren på frågorna som via e-mail skickades till partiledarna för riksdagspartierna. Socialdemokraterna, moderaterna och kristdemokraterna har inte svarat.

	1. Hur ställer ni er till tandvård för vuxna papperslösa personer?	2. Vem bestämmer om dessa ska erbjudas tandvård eller inte?	3. Hur anser ni att man bör handlägga en patient utan personnummer som dyker upp i väntrummet på Folktandvården för akut tandvård?
Vänsterpartiet	Vi driver att vuxna papperslösa ska ha samma rätt till tandvård och samma tandvårdsförmåner som annan befolkning som lever i Sverige. Detta är inte en migrationspolitisk fråga utan en fråga om rätt till hälsa. Vi har också avsatt medel för att papperslösa ska omfattas av vårt förslag till tandvårdsförsäkring.	Vi vill skriva in i den lagstiftning som reglerar papperslösas rättigheter på detta område att samma rätt till tandvård ska gälla oavsett legal status.	Vi anser att sjukvårdspersonal och tandvårdspersonal har skyldigheter att ge vård efter behov och att följa de sekretessbestämmelser som i övrigt gäller inom hälso- och sjukvården.
Miljöpartiet	Vi anser att alla vuxna papperslösa människor ska ha rätt till såväl sjukvård som tandvård.	I dag är detta allt annat än tydligt. I nuläget är det en fråga som konkret ofta avgörs hos den aktuella tandläkaren, bakom det finns stöd eller ickestöd från policy/beslut i landstinget, och bakom detta lagstiftarna. Vi anser att såväl rätten till vård och tandvård bör framgå av lagstiftningen, och menar att regeringen varit feg när det gäller dessa frågor. Vi har krävt att man	Precis som alla andra. Alla människor ska vara säkra på att få ett bra bemötande. Det får inte finnas minsta orosmoment hos en person utan tillstånd att personalen kanske i stället för att ge behövlig vård anser att de behöver kontakta polis till exempel.

		återkommer med ett förslag som omfattar alla människors rätt till vård och i det inkluderar vi tandvård.	
Centerpartiet	Gömnda och papperslösa har alltid rätt till så kallad omedelbar vård, men landstingen har möjlighet att kräva ekonomisk ersättning av patienten. Hur landstingen i praktiken valt att lösa detta varierar.	Frågan om staten ska garantera personer som befinner sig illegalt i Sverige rätt till kostnadsfri vård är inte lätt att besvara. Det finns en risk att vi genom ett sådant förfarande legitimerar ett samhälle med andra klassens medborgare om vi å ena sidan anser att dessa personer enligt svensk lag vistas i landet illegalt och å andra sidan ger rätt till kostnadsfri vård.	Centerpartiets utgångspunkt är att vi behöver mer kunskap innan vi tar definitiv ställning i frågan.
Folkpartiet	Folkpartiet har tagit ställning för att gömda asylsökande och papperslösa ska ha rätt till subventionerad sjukvård. En människa måste ha ovillkorlig rätt till hälsa även om hon befinner sig här olovligt. Vår principiella inställning är därför att vuxna papperslösa bör ha rätt till subventionerad akut och annan nödvändig tandvård som inte kan anstå.	Vi anser att människor ska ha samma rätt till hälsa oavsett var i landet de befinner sig. Regler för detta bör därför fastställas på nationell nivå. Regeringen har aviserat en utredning om utvidgad vård för gömda och papperslösa. Utredaren ska fästa särskild vikt vid barns behov. Vi anser det rimligt att utredningen belyser också frågor som rör tandvård. Direktiv till denna utredning håller på att utarbetas i regeringskansliet.	Vi har tagit ett principiellt ställningstagande för papperslösas rätt till subventionerad vård, men inte gått in i detaljer exakt hur reglerna ska se ut. Det blir en viktig fråga för den aviserade utredningen att utreda närmare.

Socialdemokraterna, moderaterna och kristdemokraterna har inte svarat på mina frågor, men på deras hemsidor fanns en del information att hämta. Den gällde dock hälso- och sjukvård i allmänhet och inte tandvård i synnerhet.

Socialdemokraterna har utifrån ett internationellt rådslagsarbete utformat ett dokument med den övergripande titeln ”Vår värld – en rättvis värld är möjlig” (39). En av delrapporterna (40) som skrevs inför att man skulle anta en slutrapport handlar om migration och där finns ett avsnitt om papperslösa med rubriken ”Som om de vore rättslösa”. I delrapporten stödjer man i grunden principen att den som inte ingår i den svenska sjukförsäkringen får betala för sig, men påpekar också att det kan medföra svåra följder för den som blir sjuk och inte kan betala. De skriver: *”Man ska kunna besöka vården, för vardagsåkommor, mödrahälsovård eller andra undersökningar till ett rimligt pris. På så vis kan man också bättre förebygga att människor tvingas att genomföra kostsamma operationer och behandlingar i Sverige.”* Delrapporten avslutas med att en översyn bör göras och alternativa kostnadsmodeller bör övervägas. Värt att notera är dock att i slutrapporten till partistyrelsen kom ovanstående citat inte med, vilket kan tolkas som att man nöjer sig med att konstatera att de papperslösa får betala fullt pris för vården, men man inflikar att barn under 18 år som lever gömda i Sverige faller utanför lagstiftningen när det gäller sjukvård och att man måste identifiera praktiska lösningar för denna grupp.

På moderaternas hemsida kan man läsa följande: *”Moderaterna anser att barn till gömda och papperslösa ska ha tillgång till vård på samma villkor som svenska barn. Vi tycker också att gömda ska omfattas av mödravård. Utöver detta har alla människor som vistas i Sverige rätt till akut vård enligt Hälso- och sjukvårdslagen (dock ej kostnadsfri eller subventionerad)”* (41). Dessutom har Filippa Reinfeldt, som är sjukvårdslandstingsråd i SLL gett sin personliga syn på saken. I en intervju med Filippa Reinfeldt, endast publicerad på Läkartidningens hemsida, svarar hon så här på frågan om hon vill ge papperslösa vård oavsett legal status eller betalningsförmåga; *”Landstingen är enligt hälso- och sjukvårdslagen skyldiga att erbjuda omedelbar hälso- och sjukvård till alla som vistas inom landstinget, även de som inte är bosatta här. Ingen människa får nekas omedelbar vård på grund av bristande betalningsförmåga. Så är det idag och så tycker jag också att det ska vara i framtiden.”* (42)

När kristdemokraterna på sin hemsida (43) uttalar sig i frågan om vård till papperslösa börjar de likt socialdemokraterna med att understryka alla människors lika värde och vård som en mänsklig rättighet. Kristdemokraterna menar att papperslösa ska få vård på samma villkor som alla andra boende i Sverige, och påpekar att det är inhumant att kräva in betalning för vård i efterhand. Dessutom betonar de att allas rätt till lika vård på lika villkor ska vara frikopplad från migrationspolitiken. De skriver: *”Genom att göra hälso- och sjukvårdslagen överordnad migrationslagstiftningen kan även papperslösa få vård på samma villkor som alla vi som har ett komplett personnummer.”*

Trots den nya lagstiftningen verkar regeringen inte vara nöjda eller helt klara med frågan. Socialminister Göran Hägglund (kd) uttalade sig i Ekot den 3 november 2008 (44), och uttryckte då att *”Det finns en hel del olika saker som måste redas ut, som handlar om hur många personer det rör sig om, hur eventuella kostnadsansvar ska fördelas och en lång rad frågor som rör de rättsliga aspekterna på det här. Sedan är det ju så att partierna har lite olika ingångar i den här frågan.”*

Det finns alltså oenigheter inom regeringen i frågan om sjuk- och tandvård för papperslösa. Socialminister Göran Hägglund står för en mer generös linje än migrationsminister Tobias

Billström (m), där Hägglund förespråkar vård för papperslösa på samma villkor som för övriga boende i Sverige. Billström menar att man då undergräver asylsystemet som vi har i Sverige och menar att regeringen uppfyller rätten till hälsa. Dock kommer inte regeringen förändra något förrän man har tillsatt en utredning, något man inte ens är överens om ska göras (10).

3.5 Aktuella åsikter och debatt

Frågan om vilken vård papperslösa ska erbjudas och på vilka villkor har under det senaste året varit mycket het efter den lagändring som trädde i kraft 1 juli 2008. Den nya lagen säger att vuxna asylsökande ska erbjudas akut vård/tandvård och annan vård/tandvård som inte kan anstå till ett reducerat pris. Patientavgiften ligger för närvarande på 50 kronor. Asylsökande barn och ungdomar under 18 år ska erbjudas samma kostnadsfria vård som svenska barn och ungdomar. Det gäller även för papperslösa barn. Däremot omfattas inte papperslösa vuxna av den nya lagen utan måste betala fullt pris för vården. Men de ska erbjudas vård även om de inte kan betala för sig just vid behandlingstillfället. Detta blir i praktiken svårt eftersom icke reducerad sjuk- och tandvård är dyrt och de papperslösa ofta lever under svåra ekonomiska förhållanden. Ytterligare ett problem uppkommer i flera landsting där man valt att behandla asylsökande på samma premisser som man behandlar turister. Söker man vård under sin asylprocess får man en räkning som ska betalas även om man senare får uppehållstillstånd. Då detta oftast handlar om en stor summa pengar eftersom 100% av vårdkostnaden ska betalas, har patienten i fråga oftast inte möjlighet till det, och får därför börja detta nya liv med skulder och betalningsanmärkningar. *"De får räkningarna med sig in i sitt svenska liv om de lyckas bli medborgare eller få uppehållstillstånd"*, påpekar Henry Ascher (11), pediatriker och medicinskt ansvarig för Rosengrenska stiftelsen (45), en klinik som i Göteborg ger vård till människor som vistas utan tillstånd i landet.

3.5.1 Paul Hunt

Paul Hunt (12), som är FN:s särskilda rapportör för rätten till hälsa, besökte Sverige 10-18 januari 2006 i syfte att undersöka i vilken utsträckning staten lever upp till sina skyldigheter i fråga om rätten till hälsa. Han träffade då företrädare för statliga och lokala myndigheter, enskilda organisationer, forskare och minoritetsgrupper. Besöket ledde till en rapport med rekommendationer till Sverige som gavs ut i början av år 2007 genom FN:s organ för mänskliga rättigheter, Human Rights Council. I rapporten kan man läsa om i vilken grad Sverige lever upp till sina åtaganden, att var och en ska ha rätten att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa. I rapporten framhålls att Sverige har en levnadsstandard och hälsostatus som tillhör de bästa i världen, samt att Sverige ligger långt fram i sitt arbete för mänskliga rättigheter. Samtidigt pekade Hunt på de brister som finns i statens skyldighet att tillgodose rätten till hälsa för alla utan diskriminering, och nämnde bland annat att de papperslösas vårdssituation. Under våren 2007 besökte Hunt Sverige igen för att diskutera sin rapport med regeringen och enskilda organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter i Sverige (46). Hunt framhöll att Sverige varit föregångare i att arbeta för mänskliga rättigheter och rätten till hälsa i den internationella politiken. Dessutom har Sverige manat utvecklingsländer till att ta dessa frågor på allvar. *"Men konstigt nog har Sverige inte infört att alla har rätt till bästa möjliga vård på hemmaplan på ett konsekvent sätt. Jag skulle vilja uppmantra Sverige att noga granska och debattera fördelarna med att ge rätten till hälsa en mer framskjuten ställning nationellt också"* säger Paul Hunt. *"Sverige praktiserar inte hemma det man predikar utomlands"*.

Den 13 februari 2008 gästade Hunt Sverige ytterligare en gång för att delta i en hearing om papperslösa flyktingar, arrangerad av Röda korset och riksdagens tvärpolitiska flyktinggrupp,

och förnyade då sin kritik mot hur Sverige behandlar papperslösa inom vården. ”*De papperslösa vuxna flyktingarna i Sverige diskrimineras*”, säger han och menar att Sverige medvetet bryter mot FN:s konvention om mänskliga rättigheter (13).

3.5.2 Rätt till vård-initiativet

Rapporten som Hunt skrivit har gett ringar på vattnet och många organisationer och enskilda engagerade har använt den som grund i sin kamp för att uppmärksamma de dåliga villkoren för vårdsökande papperslösa. Ett av de initiativ som väckt stor uppmärksamhet är det så kallade ”Rätt till vård-initiativet” (47). Detta initiativ togs av 27 organisationer och förbund, bland annat Röda Korset, Rädda Barnen, Sveriges Läkarförbund, Vårdförbundet, Läkare Utan Gränser, LO, Sveriges Kristna Råd och Amnesty International, men ytterligare organisationer har ställt sig bakom initiativet efteråt. I sitt upprop betonar man vikten av att Sverige lever upp till de konventioner om mänskliga rättigheter, där rätt till hälso- och sjukvård ingår, som man förbundit sig att respektera. Man skriver: ”*En lagstiftning som särbehandlar eller utestänger vissa grupper är inte förenlig med grundläggande mänskliga rättigheter om lika värde och icke-diskriminering*”.

I en debattartikel i Svenska Dagbladet den 17 mars 2008 (14) uppmanar företrädare för ett antal av de organisationer som står bakom ”Rätt till vård-initiativet” den svenska staten att ”*ta sitt ansvar för att papperslösa och asylsökande får tillgång till hälso- och sjukvård på i allt väsentligt lika villkor som övriga invånare*.” Man menar att Sverige som har en lång tradition av solidaritet med utsatta grupper i denna fråga har gått en annan väg. Artikelförfattarna hänvisar bland annat till en jämförelse av vården till papperslösa i elva EU-länder som PICUM (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) gjort, en organisation som arbetar för att främja papperslösas sociala rättigheter. Sverige delar bottenplaceringen med Österrike.

De menar att ge papperslösa tillgång till subventionerad vård inte kommer att innebära någon större kostnadsmissig belastning för samhället och hänvisar till erfarenheter från SLL där man sett hur kostnaderna för vård minskar när man ”lättar på regelverket” eftersom dyr akutvård kan undvikas.

3.5.3 SVT ”Debatt”

Den 6 november 2008 handlade SVT:s program ”Debatt” bland annat om de papperslösas rätt till vård och tandvård (48). I programmet möttes Anders Åkesson (mp) och Björn Söder (sd) för att debattera om det beslut som Hälso- och sjukvårdsnämnden inom Region Skåne fattat som ger de papperslösa rätt att söka vård, och så småningom också tandvård, på samma villkor som asylsökande (15), dvs. akutbesök hos tandläkaren för 50 kr. Anders Åkesson försvarade beslutet med att det strider mot FN:s konvention om mänskliga rättigheter att inte erbjuda alla människor vård, medan Björn Söder menade att skattebetalare ska inte finansiera vård för de som inte betalar skatt. Även publiken fick komma till tals och åsikterna var många och spretade åt flera olika håll.

3.5.4 Läkartidningen

När det gäller papperslösas rätt till vård har det även förekommit en hel del debatt i Läkartidningen, inte minst efter att Paul Hunt i sin rapport efterfrågar vårdpersonalens engagemang i frågan. Ämnet har tagits upp i flera artiklar och de som uttalar sig är kritiska till det sätt som Sveriges lagstiftning uppmanar dem att behandla papperslösa. ”*På ett unikt sätt ställer den svensk sjukvårdspersonal i valet mellan att antingen bryta mot medicinsk yrkesetik och mänskliga rättigheter eller att begå lagbrott*” skriver Henry Ascher (16). Han är kritisk

till att processen och beslut drar ut på tiden och uttalade sig nyligen i DN och sa: *”Regeringen måste ta ett tydligt beslut. I ett år har man sagt att en utredning är på väg men de kan inte ens komma överens om direktiven”* (11).

3.6 Intervjuer

3.6.1 Carin Klefbom

Transkulturellt centrum fick år 2007 i uppdrag av Hälso- och Sjukvårdsnämnden inom Stockholm läns landsting att skriva en rapport som syftar till en kartläggning av behovet av tandvård hos asylsökande och gömda, med fokus på barn. I samband med det anställdes Carin Klefbom för att genomföra denna kartläggning. *”Syftet [med rapporten] är att ... initiera förslag till förändringar, metodutveckling, resursanvändning, med mera.”* berättar Klefbom. I rapporten berör hon enbart asylsökande och gömda, det vill säga de som varit asylsökande och fått avslag men valt att stanna. Papperslösa i en vidare betydelse omfattas inte av rapporten. Däremot så exkluderar hon inte kunskap hon får om papperslösa. Hon berättar att det i dagsläget i Stockholm inte finns något organiserat nätverk med yrkesverksam tandvårdspersonal som jobbar med de papperslösa och gömdas munhälsa. Men man hoppas kunna dra igång ett tvärprofessionellt nätverk eftersom det är samma människor man möter. Klefbom har förstått att det finns någon eller några som erbjuder tandvård till papperslösa, men vet inte vem eller på vilka villkor. De papperslösa hon frågat har inte velat nämna något namn på tandläkaren i rädsla för att han/hon ska råka illa ut, samtidigt som man är otroligt rädd för att själv bli upptäckt. Det gör det svårt att från centret hjälpa till med att förmedla kontakt mellan en papperslös patient och tandvårdspersonal. *”De pratar ju med varandra och har egna nätverk ... det är mycket mun till mun. Och sen så tror jag också att det är så också, som här då, City Dental, alla akutmottagningar, dit går de. Och behöver de köra en fejk, har de gamla identitetshandlingar från sina hemländer så använder man det och låtsas att man är turist”* säger Klefbom.

Dessutom är det mycket svårt att få en uppfattning om hur många det rör sig om, och lika svårt att föra statistik över de papperslösa som varit i kontakt med tandvårdskliniker. *”Folktandvården ... kan bara redovisa antal vårdtillfällen, både på barn- och ungdomssidan och på vuxensidan vad det gäller asylsökande”* berättar Klefbom och förklarar att om man söker på patienter som har reservnummer ingår där både asylsökande och papperslösa och man kan inte särskilja vilken grupp en person tillhör. Reservnumret liknar personnummer och används för patienter utan säkerställd identitet samt under asylprocess som identitetsbegrepp. När det gäller papperslösa får de oftast ett reservnummer tilldelat på den klinik de besöker, men eftersom det används enbart vid det tillfälle personen söker vård och inte följer personen kan man inte se om det är samma person som sökt vård flera gånger eller om det handlar om flera personer.

Som turist kan man få tandvård i Sverige mot att man erlägger full betalning. I SLL får den papperslösa på samma sätt betala 100 % av kostnaden. Tandvårdskliniken ger då patienten en faktura på beloppet, men det är inte alltid kliniken kräver in skulden. *”Man måste lämna en räkning på 100% på kostnaden, men man räknar inte med att få in det. Och det är där man har en skillnad i Skåne, för att komma runt det här har man tagit ett beslut; vi tar den här kostnaden mot att de betalar 50 kr själva”* säger Klefbom. På vissa håll kräver man in betalning i förväg eller kräver någon slags garanti att man ska betala. Det finns dock inget som hindrar en vårdinrättning att ge en papperslös vård, men problemet är ofta det ekonomiska.

Klefbom skulle önska att alla verkligen kunde få vård på lika villkor. Det är hennes drömscenario, något hon återkommer till många gånger under intervjun. Formuleringar om vård på lika villkor för hela befolkningen finns i både hälso- och sjukvårdslagen och tandvårdslagen. *”Dessa båda är ramlagar, vilket innebär att det finns andra dokument och andra förordningar som väger tyngre ... men det är ju ändå dessa som ska utgöra värdegrund”*, säger Klefbom.

Carin Klefbom berättar vidare om hur man arbetat med papperslösa på en klinik i Göteborg, Rosengrenska. Det är medicinsk personal som skapat ett nätverk för att hjälpa papperslösa ideellt. De papperslösa kommer i kontakt med Rosengrenska genom en jourtelefon. De har funnits sedan 1998 och har sedan dess öppnat ca 1100 journaler, även om antal vårdtillfällen varit fler. Deras upptagningsområde har i princip varit hela västkusten. Klefbom menar att 1100 journaler på drygt 10 år inte kan anses vara en hög siffra och att det därför heller inte borde innebära en så stor kostnad att bära för samhället som man lätt kan få uppfattningen av om man lyssnar på vissa politiker som är rädda att vi kommer få sjukvårdsturism till Sverige om papperslösa skulle få vård på samma villkor som asylsökande eller svenska medborgare. Klefbom är övertygad om att subventionerad vård till papperslösa inte kommer köra slut på några statsfinansier. *”Inga skattebetalare kommer att märkbart bli påverkade av att man visar humanitet och medmänsklighet genom att ge de människor som behöver hjälp, hjälp när de behöver det ... Jag tycker man ska köra med öppna kort och främja hälsan, för jag ser en jättestor tickande bomb i vårt system med att inte ge de svagaste och de mest utsatta den hälso- och sjukvård och tandvård de behöver.”*

3.6.2 Lena Sahlberg

Vid intervjun med Lena Sahlberg berättar hon först om de lokaler som idag är Kristallenkliniken, och som hon själv har byggt upp. Det var från början bara betong, så hon började verkligen från ingenting, berättar hon. Idag är det en trevligt inredd klinik med flera behandlingsrum och andra utrymmen. Sahlberg berättar att de utöver henne själv är sju anställda, varav fem arbetande sköterskor, ytterligare en på föräldraledighet och en städare. Tidigare har det varit ytterligare 1-2 tandläkare anställda, men i dagsläget är det bara hon själv. På kliniken är ca 4000 patienter inskrivna och utöver att ta hand om dessa hjälper Lena Sahlberg på sin fritid papperslösa som har behov av tandvård. Det handlar uppskattningsvis om ungefär ett besök varannan vecka. På frågan om hur det från början kom sig att hon tar emot papperslösa patienter svarar hon: *”Det började med att min pappa var präst och min mamma var tandsköterska ... och jag såg att de hjälpte väldigt mycket människor. Man är uppväxt i det här liksom att man ska ta hand om medmänskorna... Och redan när jag var privatanställd hos en kollega här i stan, så fick jag lov att jobba lite extra på kvällarna med sådana som hade behov, mot att jag betalade tandvårdsmaterial då, och vilket gjorde att jag kunde hjälpa en del flyktingar. Och då var det nog mest genom Svenska kyrkan som kom, de gömde en del flyktingar vet jag, och jag frågade aldrig var de kom ifrån.”* Sahlberg berättar att det utöver sin dagliga verksamhet inte bara är papperslösa människor som hon hjälper, utan också till exempel hemlösa och f.d. missbrukare som försöker komma på fötter igen. *”Vad som har hänt under åren tidigare, under de 18 år som jag har varit tandläkare här i Uppsala, så har det kommit människor i nöd, och då har jag aldrig tvekat att hjälpa dem som behöver hjälp och då har jag aldrig ... ifrågasatt något utan jag tycker att de som har behov de måste få hjälp”* säger Lena Sahlberg.

Vanligaste orsakerna till att papperslösa kommer till henne är att de har tandvärk eller är tandlösa. *”Tandlöshet är ju ett stort problem, i svenska samhället kan man ju inte komma med stora gluggar i fronten och så där, då får man inget jobb”* berättar Sahlberg. Hon hjälper dem

oftast med en liten partialprotes och säger att det blir kanonsnyggt samtidigt som det är enkelt och billigt. *”Ta bort dåliga tänder med tandvärk och använda smärta och profylax, det är det som gäller, och sen fylla på med tänder om det behövs”* fortsätter hon och berättar att hon lägger ner mycket tid på profylax även för dessa patienter för att få dem att förstå att munnen är viktig.

De papperslösa patienter hon träffar har ofta med sig en vän som tolkar. Dessutom finns det bland personalen flera språk representerade. Lena Sahlberg för journal även över de papperslösa och använder pappersjournal med analoga röntgenbilder. I vissa fall står de papperslösa under täcknamn i journalen, och ofta med telefonnummer till kontaktpersonen. Journalerna förvaras i en egen låda i arkivet, men hon har inte fört någon statistik över de papperslösa patienterna.

Kontakterna med Sahlberg förmedlas främst genom Stadsmissionen, Livets ord och Frälsningsarmén. Det finns inget organiserat nätverk men dessa vet om hennes verksamhet och kontaktar henne vid behov. Inte minst går ryktet från mun till mun om att Sahlberg tar sig an papperslösa. Hon vet inte med säkerhet om några andra som ställer upp med tandvård till papperslösa och själv har hon bara fått positiva reaktioner på att hon hjälper denna utsatta grupp människor.

När det gäller kostnaderna för tandvården till de papperslösa så står Lena Sahlberg för de flesta kostnaderna själv. *”Om det är någon församling eller någon organisation som kommer med en sådan [papperslös] och som säger att: vi vill betala, så får de betala till exempel den tandtekniska kostnaden och så står jag för min del”* säger hon och berättar att det har även hänt att vänner och bekanta har betalat åt de papperslösa.

Lena Sahlberg som hjälpt papperslösa i över 15 år ser hur samhällets och myndigheternas syn på denna grupp människor har förändrats. *”Jag tycker, nu de sista åren så är det inte så hemligt längre, det är som att de papperslösa börjar synas och människor tar hänsyn till dem, och även förvaltningar och myndigheter tar hänsyn till dem”* berättar hon. Däremot tycker hon att det fortfarande är oetiskt att inte erbjuda dessa människor den vård de behöver.

3.6.3 Manuel

Vid intervjun med Manuel framkommer att han är mycket frustrerad över den situation som papperslösa i Sverige befinner sig i och säger *”man har ingen värdighet, och blir inte längre behandlad som människa... man har ingen möjlighet att få läkarvård och absolut inte tandläkare.”* Manuel vet inte om något ställe som man som papperslös kan vända sig för att få tandvård. I ett år har han haft en protes som är trasig vilket förutom tuggsvårigheter också har orsakat en infektion i munslemhinnan vid proteskanterna, men han har inte lyckats få någon hjälp med det. *”Det finns vissa samvetslösa tandläkare också som passar på att tjäna pengar, och det var en tandläkare som utanför tiden ville hjälpa till, men han tog 600 kronor och gjorde ingenting, bara undersökte.”*

När vi pratar om vad det finns för sociala nätverk för de papperslösa nämner Manuel den kyrka han går till som har hjälpt honom och hans familj mycket. Annars känner han bara till någon ytterligare församling och också föreningen Syndikalisterna (49) som träffas en gång i veckan för att hjälpa de papperslösa. Man försöker även hjälpa varandra så gott det går genom att dela med sig av erfarenheter både angående hur det svenska samhället fungerar och hur man kan lindra vissa sjukdomstillstånd. *”När man har tandvärk så ska man ta en liten bit vitlök och stoppar den där [på tanden] och det gör jätteont. Sen så somnar den, så man*

känner inte värken längre. Eller en liten nejlika stoppar man in i den. Man kan göra en kompress, mjöl och vatten som man blandar med papper och så sätter man den på kinden.” Dessa och andra liknande råd ger man till varandra.

Han har egna erfarenheter av att som papperslös söka vård. Vid ett tillfälle följde han med en vän som var i behov av vård, och det första som hände var att ID-handlingar efterfrågades, och när han inte hade något giltigt sådant fanns det ingen hjälp att få.

3.7 Akuttid på Folk tandvården

Den 6 april 2009 blev jag genom en bekant tillfrågad att hjälpa en papperslös 6-årig pojke med tandvärk. Eftersom att jag själv inte hade möjlighet att hjälpa honom kliniskt ringde jag Folk tandvården i närheten av där de bor och förklarade hans situation. Han blev erbjuden en akuttid till dagen därpå, och vid detta tillfälle närvarade förutom pojken; hans mamma, en vän som tolkade och jag själv.

Vid kontakten med Folk tandvården angående den 6-åriga pojken med tandvärk verkade det inte som att det egentligen fanns några praktiska hinder för att ta emot honom som patient. Eftersom att han inte har något personnummer och jag inte kunde hans födelsedatum mer är till åtalet upprättades ett tillfälligt personnummer mestadels innehållande bokstaven X. De ställde inga frågor om adress, telefonnummer eller andra kontaktuppgifter utan var diskreta i sitt handläggande. När vi var på plats och pojken satt i stolen gick allt snabbt. Han fick frågan om vilken tand som gjorde ont och när han pekade på den han trodde att det var visade det sig att tanden hade mycket klinisk karies varpå den extraherades. Det togs ingen röntgen. Besöket dokumenterades i den journal som var upprättad på hans tillfälliga personnummer. Allting gick på ungefär 20 minuter.

4. Diskussion

När jag påbörjade denna uppsats trodde jag att papperslösa i Sverige inte får söka tandvård här, förutom möjligtvis i akuta fall och att de då var tvungna att själva ha en kontakt med någon tandläkare som var villig att förbarma sig över dem. Detta var min utgångspunkt för uppsatsen, att tandvård till papperslösa innebar problem både för vårdgivare och patient. Detta verkar också vara den allmänna uppfattningen bland de papperslösa. De vet inte vilka rättigheter de har inom tandvården. Manuel uttryckte under min intervju med honom att det inte finns någon möjlighet att komma till en tandläkare, och det framkom under intervjun att den uppfattningen hade många papperslösa. Risken finns att många lider på grund av de inte tror att det finns någon möjlighet att få hjälp, när det egentligen inte finns något som hindrar att en papperslös söker tandvård, så länge de kan betala. Här hoppas jag att det kan finnas vägar att föra ut information till dem som berörs, om vilka möjligheter en papperslös har att få tandvård.

Det som framkommit när jag gjort efterforskningar under uppsatsens gång är att det för tandvårdsklinikerna inte finns någon orsak att neka en papperslös tandvård om han/hon kan betala för sig. Att de inte har ett svenskt personnummer ska inte neka dem tandvård, oavsett om behovet är akut eller ej. Det är ekonomin som är den enda anledningen till att de inte skulle kunna få den tandvård de vill ha, men det är ju samma sak även för en svensk medborgare. Om man inte kan betala för sig får man inte tillgång till tandvården.

En fråga som har dykt upp under mitt uppsatsskrivande är hur väl vårdgivarna känner till vad som gäller angående tandvård till papperslösa. Vid telefonkontakt med Ingrid Lundvall (50) som jobbar administrativt på SLL säger hon att det är självklart att vårdgivarna vet vad som

gäller och att de muntligen fått information om det nya verkställighetsbeslut med namnet: ”Riktlinjer för omhändertagande av ’papperslösa eller gömda’ personer på hälso- och sjukvårdsinrättningar inom Stockholms läns landsting”, som gäller sedan 1 januari 2009 (51). Själv ställer jag mig tveksam till att deras kunskap på området är så självklar. Detta grundar jag på att Manuel uppger att det är helt omöjligt att som papperslös att få hjälp med tandvård och att han inte vet någon som blivit hjälpt trots att han känner många med behov. Likaså i Mattsons bok (5) efterfrågar en av de intervjuade papperslösa hjälp från tandläkare till sig själv och sin familj. Under den 5-åriga utbildning till tandläkare som jag själv snart är klar med kan jag inte minnas att detta ämne nämnts någon gång, och till och med Lena Sahlberg som under drygt 15 år erbjudit tandvård till papperslösa var osäker på vad lagen egentligen säger. Därför är jag tveksam till att all tandvårdspersonal inom SLL känner till och tillämpar landstingets policy. Detta skulle kunna vara ett intressant ämne för vidare forskning för att se hur väl informerad tandvårdspersonal är. Jag tror för övrigt att okunskapen om vad som gäller är stor, inte bara bland tandläkarstudenter och tandvårdspersonal utan dessutom bland de papperslösa själva. Här finns mycket att göra.

När man diskuterar om vilken vård som papperslösa i Sverige ska erbjudas är det lätt att man drar paralleller mellan den allmänna sjukvården och tandvården för att de på ett sätt ligger nära varandra. Det man då inte tar i beaktande är att svenska medborgare får den allmänna sjukvården kraftigt subventionerad medan man står för en stor del av kostnaden för tandvård själv. Att säga att det är oetiskt när en gravid kvinna inte får tillgång till mödravård eller tvingas föda sitt barn i hemmet på grund av att hon inte har råd med de 22 000 kr som en okomplicerad förlossning kostar, är ganska lätt (5). Frågan om subventionerad tandvård för papperslösa tycker jag inte är lika enkel att ta ställning i. Eftersom att man som svensk medborgare betalar den faktiska kostnaden för akut tandvård förstår jag kritiken mot att papperslösa ska få akut tandvård som är mer subventionerad än vad man som skattebetalande svensk medborgare får. Den enda möjlighet för en svensk att få akut tandvård subventionerad är ifall man använder sig av den så kallade tandvårdschecken på 150 kr eller 300 kr per år som tandvårdsstödet innehåller. Däremot tycker jag att man som boende i Sverige ska ha tillgång till samma vård, oavsett vem man är och på vilka grunder man befinner sig i landet. Kanske skulle det bli billigare att ge papperslösa profylaktisk tandvård för att slippa de akuta besöken? Enligt Henry Ascher har det gjorts ekonomiska beräkningar i Stockholms läns landsting som talar för att det i alla fall inom sjukvården skulle leda till minskade kostnader om man erbjöd alla människor vård på ett tidigt stadium i stället för att vänta på att sjukdomstillståndet blir akut, och ge behandling först då (16). Detsamma gäller troligtvis tandvård.

När det gäller debatten om sjukvård till papperslösa som förts i media får jag lätt uppfattningen att alla tycker att den sjukvård som erbjuds papperslösa är undermålig. Det har därför hörts positiva röster kring Skånes initiativ att inom det egna landstinget erbjuda papperslösa akut sjukvård till ett pris av 50 kr istället för att de ska stå för hela kostnaden. De enda kritiska rösterna som hörts kring detta kommer från Sverigedemokraterna som kallar de papperslösa för brottslingar (52) och från politiker som tror att det kommer att bli en sjukvårdsturism om vi öppnar upp för att de ska erbjudas vård. Men det finns inget stöd i forskningen för uppfattningen om att det skulle dra fler papperslösa till Sverige om de fick bättre tillgång till sjukvården (16).

När man läser vad de olika landstingen svarat på frågan om hur de ställer sig till tandvård till papperslösa uppger alla landsting att de papperslösa erbjuds akut tandvård, vilket i och för sig är bra, men bara några få, Stockholm, Norrbotten, Västernorrland och Västra Götaland, svarar

att de har rätt till den tandvård som de kan betala för. Det framgår ej om övriga landsting förutsätter att patienten inte kan betala för fullständig behandling, eller varför de inte erbjuder tandvård utöver de akuta besvären. Det är en felkälla i att jag inte specifikt frågat om icke akut tandvård. I vissa landsting, Halland, Jönköping, Skåne, Sörmland och Västra Götaland, betalar en papperslös 50 kr för ett akutbesök, och i de andra landstingen får patienten stå för hela kostnaden. Flera av landstingen säger att patientens vårdbehov går före dess förmåga att kunna betala. Vem som bestämmer ifall papperslösa ska erbjudas tandvård varierar mellan landstingen. Det verkar antingen vara landstingets politiker eller respektive klinikchef. Några landsting hänvisar till speciella dokument som är framtagna som riktlinjer i frågan. I dessa fall blir det indirekt landstingets politiker som bestämmer eftersom de utformat dokumenten.

Det verkar i alla fall som att man på landstingsnivå börjar förstå att det behövs tydligare riktlinjer beträffande de papperslösas situation. Några landsting har redan tagit fram och andra är på gång med att skriva ner riktlinjer för hur de ska handla i en vårdssituation när det handlar om en papperslös patient. De problem som finns i samband med att en papperslös söker tandvård varierar mellan de olika landstingen. I Uppsala och likaså Halland uppger man att problemet ligger i att patienten inte kan legitimera sig, medan man i Kalmar säger att det krävs ytterligare ett politiskt beslut för att de papperslösa ska få tillgång till tandvård. I Örebro har man en särskild klinik dit man hänvisar alla papperslösa patienter. Flera landsting skriver att man inte kan få tandvård om man inte kan betala för sig, och man verkar förutsätta att de papperslösa inte kan det. Själv tror jag att problematiken kring att ge tandvård till papperslösa handlar om okunskap hos vårdgivarna. På grund av att de papperslösa vistas i landet illegalt kan man därför tro att det är olagligt att ge tandvård till dem, för att man då skulle stödja illegal verksamhet, och därför är det ett problem.

När man tittar på hur de politiska partierna svarat på mina frågor verkar det konstigt att de papperslösa i Sverige idag inte har bättre tillgång till vård än vad de har idag. Av de fyra partier som svarat verkar det som att de flesta tycker att papperslösa ska ha rätt till sjuk- och tandvård på samma villkor som oss andra som bor i Sverige, undantaget Centerpartiet som svarar undvikande på frågan om vad de anser om tandvård till papperslösa. Tyvärr är det tre av de tillfrågade partierna (m, kd och s) som inte svarat på det e-mail jag skickat, och däribland de två största (m och s). De fyra partierna som svarat är överens om att reglerna för papperslösas rätt till tandvård är otydliga och de efterfrågar en lag som ska reglera detta så att samma sak gäller oavsett var i landet man befinner sig. V uttrycker att papperslösa bör ha rätt till tandvård på samma villkor som alla andra boende i landet, d.v.s. att de även skulle få del av tandvårdsstödet. Mp skriver att de tycker att alla människor ska ha rätt till tandvård, men det framgår inte av deras svar om de menar bara akut tandvård eller fullständig behandling. Fp skriver att papperslösa bör ha rätt till subventionerad akut och annan nödvändig tandvård som inte kan anstå. Vad man menar med att den akuta tandvården ska subventioneras framgår inte, och skulle vara intressant att följa upp vidare. Som jag tidigare nämnt så subventioneras inte tandvård för legala boende i Sverige mer än till tandvårdschecken och högkostnadsskyddet, så kanske är det detta tandvårdsstöd som fp tycker att även papperslösa ska få ta del av? C skriver att de behöver mer kunskap innan de vill ta ställning i frågan. Även om inte kd har svarat på frågorna jag skickade vet vi utifrån Göran Hägglunds uttalande att han är för att papperslösa får vård på samma villkor som övriga boende i Sverige (10).

De svarande partierna uppger att frågan inte är helt enkel att besvara, det finns många faktorer att ta hänsyn till. Fp uppger att direktiv till en utredning håller på att utarbetas i regeringskansliet. Denna utredning ser jag fram emot att få ta del av. Ytterligare ett problem med frågan om vård till papperslösa är att det verkar som att regeringen inte bestämt vilket

departement som ska hantera frågan. Både Göran Hägglund på socialdepartementet och Tobias Billström på migrationsdepartementet har gjort anspråk på frågan och då de inte är överens om hur frågan ska hanteras eller vilken vård som ska erbjudas papperslösa och på vilka villkor är risken att det dröjer tills regeringen lägger fram tydligare direktiv i frågan.

Vid träffen med Lena Sahlberg framkom att hon personligen känner riksdagspolitiker Mikael Oskarsson (kd) varpå hon ringde upp honom och berättade om detta examensarbete. Han skickade telefonen vidare till riksdagspolitiker Eva Johnsson (kd) som bland annat är suppleant i Socialförsäkringsutskottet. Jag berättade för henne om syftet med examensarbetet och mina frågeställningar och vi pratade om vidare samarbete efter att examensarbetet är klart. Uppsatsen skulle kunna vara intressant för socialförsäkringsutskottet att få del av, menade hon.

Avslutningsvis anser jag att vård är en mänsklig rättighet. Det verkar de flesta vara överens om, även om man inte är överens om hur man tillämpar det. Jag tycker att alla människor som befinner sig i Sverige ska få tandvård på lika villkor. Det skulle inte krävas stora förändringar för att genomföra detta och kostnaden skulle troligtvis bli marginell. Det skulle underlätta för vårdgivare som då skulle behandla alla vårdsökande på samma villkor oavsett varför patienten befinner sig i Sverige. Det skulle också säkerställa att Sverige inom tandvården lever upp till de internationella konventioner man skrivit under där man erkänner allas rätt till bästa möjliga hälsa och lovar att skapa förutsättningar för att alla ska få vård vid händelse av sjukdom. För de papperslösa skulle ett sådant beslut tydliggöra vilka rättigheter de har inom tandvård och på så sätt motverka både fysiskt och psykiskt lidande.

5. Referenser

1. Tandvårdslag 1985:125
2. Lag om statligt tandvårdsstöd 2008:145
3. Social rapport 2006. Stockholm: Socialstyrelsen; 2006.
4. Brattberg L. Utvisade asylsökande stannar i Sverige. Dagens Nyheter 2008-02-10.
www.dn.se/nyheter/sverige/utvisade-asylsokande-stannar-i-sverige-1.717524
5. Mattsson K. De papperslösa och de aningslösa. Stockholm: Leopard förlag; 2008.
6. Gömda i Sverige. Utestängda från hälso- och sjukvård. Resultat från en studie av Läkare Utan Gränser. Stockholm: Läkare Utan Gränser; 2005.
7. DN. Lag reglerar vårdrätt. Dagens Nyheter 2009-02-04.
<http://www.dn.se/sthlm/lag-reglerar-vardratt-1.793203>
8. www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3910
9. www.manskligarattigheter.se
10. Ohlin E. Regeringen splittrad om de papperslösa. Läkartidningen 2008;8:510-511.
11. Sandin E. Barnläkare kritisk till riktlinjer. Dagens Nyheter 2009-02-04.
<http://www.dn.se/sthlm/barnlakare-kritisk-till-riktlinjer-1.793201>
12. Hunt P. Mission to Sweden. Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health: United Nations General Assembly, Human Rights Council; 2007-02-28. Report No.: A/HRC/4/28/Add.2.
13. Backman L-E. FN: Sverige diskriminerar papperslösa. Sveriges Radio 2008-02-13.
<http://www.sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2008-02-13&Artikel=1890051>
14. Ahlin L, Björkman A, Bågenholm E N, Eklund A-K, Larsson T, Lundby-Wedin W, et al. Ovärdig behandling av papperslösa. Svenska Dagbladet 2008-03-17.
www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_983137.svd
15. Kocken P. Gömda flyktingar ska få tandvård. Helsingborgs Dagblad 2008-10-22.
<http://hd.se/skane/2008/10/22/goemda-flyktingar-ska-faa/>
16. Ascher H, Björkman A, Kjellström L, Lindberg T. Diskriminering av papperslösa i vården leder till lidande och död. Läkartidningen 2008;8:538-541.
17. Skogh E. Papperslösa – men inte vårdlösa. Tandläkartidningen 2008;14:22-24.
18. Bergman L, Eriksson L. Årets svensk. Fokus 2008;50:22-32.
19. Ohlin E. Hårt tryck på regeringen ge gömda rätt till vård. Läkartidningen 2008;8:508-510.

20. Ohlin E. Frivilliga hjälper gömda flyktingar att få vård. *Läkartidningen* 2006;45:3440-3443.
21. Lind J. Skarp FN-kritik mot Sverige manar till nytänkande. *Läkartidningen* 2007;45:3386-3388.
22. Ohlson M. Gömda vågar inte söka vård. *Läkartidningen* 2005;20:1551-1552.
23. Fridh M. Har papperslösa rätt till sjukvård?: en studie om papperslösas rättigheter [Magisteruppsats C/D]. Malmö: Malmö högskola; 2008.
24. Lundberg S. Hon är de gömdas egen tandläkare. *Göteborgsposten* 2008-11-25.
25. Isemo A. Här krävs inga pengar för vård. *Göteborgsposten* 2008-11-25.
26. Flodin T. Våga vägra vård! *Läkartidningen* 2008;8:267
27. Sandin E. Papperslösa klassas som turister. *Dagens Nyheter* 2009-02-04.
<http://www.dn.se/sthlm/papperslosa-klassas-som-turister-1.793196>
28. www.lakareutangranser.se
29. www.redcross.se
30. www.lakareivarlden.org
31. www.slso.sll.se/SLPOtemplates/SLPOPage1____12428.aspx
32. Enligt Klefbom C., Transkulturellt centrum. Intervju, 2009-03-04.
33. Enligt Sahlberg L., Kristallenkliniken Uppsala. Intervju, 2009-03-25.
34. Enligt Manuel., papperlös i Stockholm. Intervju, 2009-04-06.
35. *Hälso- och sjukvårdslag* 1982:763
36. Artikel 12 av den Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (FN 1966).
www.manskligarattigheter.se/dynamaster/file_archive/060505/44fcfb237283ba3a391609d394755c60/Konventionen%20om%20ek%20soc%20och%20kult%20r%e4ttigheter.pdf
37. Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket. Tandvårds- och läkemedelsförmånsverkets föreskrifter och allmänna råd och statligt tandvårdsstöd. TLVFS 2008:1, Stockholm.
38. Personlig kontakt med Linda Henriksson, 2009-04-07.
39. Socialdemokraterna. Vår värld. En rättvis värld är möjlig. Rapport till partistyrelsen mars 2009.
www.socialdemokraterna.se/upload/Radslag/Varlden/rapporter/Slutrapport_varvarld090402.pdf?cmpi=

40. Socialdemokraterna. Migration. En rättvis värld är möjlig. Rapport september 2008.
www.socialdemokraterna.se/upload/Radslag/Varlden/rapporter/RapportMigrationInternationellaRadslaget.pdf
41. www.moderat.se/web/12bb225a-0789-4cd1-82de-c21b667a4333_2_2_1_3.aspx
42. Ohlin E. Fler frågor till Filippa Reinfeldt. Läkartidningen.se 2008-05-27.
www.lakartidningen.se/store/articlepdf/9/9622/LKT08e68_70.pdf
43. www.kristdemokraterna.se/chatrinepalssonahlgren/Artiklar/Papperslosa08.aspx
44. Eriksson M. Regeringen oenig om vård åt gömda. Sveriges Radio. 2008-11-03.
www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=2419233
45. www.rosengrenska.org
46. Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter. FN-rapportör vill förbättra rätten till hälsa. 2007-06-18.
www.manskligarattigheter.gov.se/extra/news/?module_instance=1&id=624
47. www.vardforpapperslosa.se
48. SVT Debatt. TV-program. 2008-11-06.
49. www.sac.se
50. Personlig kontakt med Ingrid Lundvall, 2009-04-07.
51. Riktlinjer för omhändertagande av ”papperslösa eller gömda” personer på hälso- och sjukvårdsinrättningar inom Stockholms läns landsting. Verkställighetsbeslut: Stockholms läns landsting. 2009-01-01.
www.slso.sll.se/upload/Transkulturellt%20Centrum/Riktlinjer%20f%20omhandertagande%20av%20papperslosa.pdf
52. Björn Söder (sd) debatterar mot fri vård för illegala invandrare, Fullmäktige Region Skåne 2008-04-22.
www.youtube.com/watch?v=i-ZTxWcV6Is